

УДК 82.0 – 087.5

ББК 74.268.0

L-64

До збірника "Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва" ввійшли матеріали Міжнародного симпозиуму «Література. Діти. Час», організованого Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва, який відбувся 1-5 червня 2010 р. у м. Львові. Публікуються дослідження, статті, розвідки, в яких висвітлюються актуальні проблеми теорії та історії літератури для дітей та юнацтва, аналізуються принципи літературної освіти, розглядаються методичні аспекти вивчення художніх текстів у школі та вищих навчальних закладах, окреслюються тенденції розвитку дитячого читання.

Збірник адресований викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто цікавиться літературою для дітей та юнацтва зокрема та філологічними науками в цілому.

To this volume "Literature. Children. Time. The bulletin of the Ukrainian Research Center of Children's and Youth Literature " were included materials of the International Symposium "Literature. Children. Time ", which was held 1-5 June, 2010 in Lviv and it was organized by the Ukrainian Research Center of Children's and Youth Literature. There are publications of studies, articles, intelligences, in which the urgent problems of theory and history of literature for children and youth are highlighted, the principles of literary education are analyzed, the methodical aspects of literary texts in schools and universities are considered and the trends in children's reading progress are outlined.

The volume is designed for teachers, postgraduate students, students, and anyone who is interested in literature for children and youth in particular and philology in general.

Редакційна колегія: **Шалагінов Борис Борисович**, доктор філологічних наук, професор кафедри літератури та іноземних мов Національного університету «Києво-Могилянська Академія»; **Грицик Людмила Василівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та компаративістики Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка; **Мовчан Раїса Валентинівна**, доцент, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник відділу української літератури ХХ століття Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, член Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва; **Червінська Ольга Вячеславівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Зарва Вікторія Анатоліївна**, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету; **Мацевко-Бекерська Лідія Василівна**, доктор філологічних наук, завідувач кафедри світової літератури Львівського національного університету ім. Івана Франка; **Ісаєва Олена Олександрівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М.Драгоманова; **Клименко Жанна Володимирівна**, доктор педагогічних наук, професор, кафедри методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М.Драгоманова; **Мірошниченко Леся Федорівна**, доктор педагогічних наук, професор, кафедри методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М.Драгоманова; **Гнідець Уляна Святославівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», президент Центру дослідження літератури для дітей та

юнацтва; **Качак Тетяна Богданівна**, голова Івано-франківської філії Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; **Антоник Ольга Василівна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри книгознавства та комерційної діяльності Української академії друкарства; **Марченко Наталія Петрівна**, к. іст. н., старший науковий співр. Інституту біографістики НБУВ; **Прихода Мирослава Василівна (відповідальний редактор збірника)**, літературний редактор, кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи і редагування Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка; **Трохим Наталя Георгіївна (відповідальний редактор збірника)** поет, перекладач, лауреат премії М. Рильського, літературний редактор, викладач факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка; **Лозова Оксана Євгенівна (редактор збірника)**, поет, перекладач, редактор журналу «Сільський господар»; **Кротюк Оксана Петрівна (редактор збірника)**, літературний редактор, дитяча письменниця, лауреат премії ім. Наталі Забіли, лауреат Літературного конкурсу "Рукомесло", член Національної спілки журналістів.

Упорядники та літературні редактори: Гнідець Уляна, Трохим Наталя, Прихода Мирослава, Качак Тетяна

Друкується за рішенням Вченої Ради Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, протокол № 9 від 30.03.2011.

Організатори Міжнародного симпозіуму «Література. Діти. Час» 1-5 червня 2010 року та редакційна колегія науково-критичного збірника «ЛІТЕРАТУРА. ДІТИ. ЧАС. Вісник ЦЕНТРУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА. – 2011. – Вип.1. – __с. висловлюють подяку пану Богдану Будному за сприяння у виданні.

(Копірайт) Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва

Передмова

Проблема читання серед дітей та юнацтва стає дедалі гострішою. Зниження інтересу до читання – це загальносвітова тенденція, пов'язана з розвитком інформаційних технологій, недосконалістю сучасної шкільної освіти, повсюдним поширенням низькопробної масової культури.

Сучасна соціокультурна ситуація призвела до зниження авторитету художнього слова, посилення факторів, які впливають на читацьку активність населення, насамперед – дітей. Серед значущих чинників цього процесу можемо виокремити наступні:

1. Недосконалість сучасної шкільної літературної освіти. Сучасна шкільна освіта не враховує реальних потреб школярів, орієнтуючи їх лише на накопичення відповідних знань, при низькому рівні мотивації до навчання в цілому. Вона не бере до уваги того, що серед найважливіших елементів навчального процесу є формування здатності вчитися, крім того, першочерговими є самоусвідомлення учня та пошуки ним власної ідентичності, а саме в цьому найбільше допомагає книга. Причому –у будь-якому форматі: чи то друкована, чи то аудіо-, чи відео-, чи електронна книга.

2. Відсутність зворотного зв'язку між суб'єктами навчання. Нині освітяни повинні усвідомити, що навчальний процес має відбуватися не за шаблоном, а з урахуванням того, що дитина – не об'єкт, а суб'єкт навчального процесу, що передбачає активну співпрацю дітей із дорослими.

3. Відсутність високопрофесійної та авторитетної науково-критичної думки у царині літератури для дітей та юнацтва. Центр ставить за мету модернізувати застарілі підходи до складання навчальних програм (як шкільних, так і університетських) із української й

зарубіжної літератури, наповнити їх науково вивіреном і обґрунтованим змістом, що знайшло б відображення у більш фаховому підході до літератури для дітей та юнацтва (йдеться про підвищення рівня написання рецензій і літературознавчих розвідок з питань дитячої літератури, навчально-методичні розробки та ін.), це допомогло би боротися з проявами непрофесійності і некомпетентності у цій сфері.

4. Недостатнє висвітлення згаданої проблеми засобами масової інформації. Засобам масової інформації відводиться роль своєрідного посередника між книгою та дитиною, адже вони – джерело інформації, у тому числі – інформації, призначеної для батьків. Тісна співпраця зі ЗМІ дозволить популяризувати читання, а також інформуватиме про заходи, організовані із цією метою.

5. Недостатня популяризація літератури для дітей як такої, відсутність соціальної реклами.

Задля забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти та культури і для розв'язання проблеми зниження рівня читацької активності дітей та підлітків, підвищення рівня їх культурної компетентності, обізнаності з найбільш значними здобутками духовної культури людства нами запропоновано щорічний проект «Література. Діти. Час» – у рамках діяльності Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва.

Оптимальним є поєднання зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, бібліотек, закладів освіти, громадських організацій, представників бізнесу, спрямованих на заохочення юних громадян до активного читання; для надання державної підтримки з метою розвитку літератури для дітей та юнацтва в Україні та її популяризації за кордоном, з метою формування нової парадигми науково-критичної оцінки літератури для дітей та юнацтва і реформування стереотипного педагогічно-методичного спрямування просвітницької роботи в школі, фільтрування книжкової продукції.

Нині вже діє декілька проектів, які покликані підвищити престиж читання. Так, наприклад, на Миколаївщині запроваджено проект «Велике читання», що опікується діяльністю бібліотек для дітей та юнацтва.

Фонд Влади Прокаєвої «Обдаровані діти – майбутнє України» активно долучається до поповнення бібліотек новітньою літературою для дітей та юнацтва в рамках Всеукраїнського благодійного проекту «З книгою в серці».

Форум видавців у Львові, організований Олександром Коваль, ставить перед собою мету піднести український книжковий ринок та його конкурентоспроможність, орієнтуючи споживача на друковану форму книги, підтримуючи в такий спосіб у першу чергу українського видавця.

Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, основною метою якого, згідно зі статутом організації, є сприяння створенню правових, організаційних, економічних умов для підвищення інтелектуального потенціалу нації, збереження і розвитку культури України, формування громадського та наукового інтересу до книжки та читання на міжнародному рівні, своєю чергою, виступив з кількома стратегічними ініціативами і тепер послідовно втілює їх у життя.

Зокрема, Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва започаткував Міжнародний проект «Література. Діти. Час», який ставить за мету популяризувати саме літературу (безпосередньо твори та їх авторів), українську, але і світову, написану спеціально для підростаючого читача. Цей проект об'єднає зусилля науковців-літературознавців, літературних критиків, сучасних письменників, художників-ілюстраторів, психологів, педагогів, видавців тощо. Паралельно ведеться активна робота в рамках реалізації інших міжнародних проектів.

Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва здійснює свою діяльність у таких напрямках:

– науково-дослідний, у співпраці із кафедрами з літератури провідних вищих навчальних закладів України; мета – розвиток сучасних теоретичних та пізнавальних концепцій задля

актуалізації парадигм наукової та критичної рефлексії відносно літератури для дітей та юнацтва;

– науково-методичний, у рамках якого проводяться семінари, зустрічі вчителів-словесників із дитячими письменниками, літературознавцями, перекладачами, дитячими психологами/психотерапевтами та ін.;

– безпосередня робота із читачем, яка передбачає реалізацію проектів «Творче читання», «Виховна година з книжкою», «Багатомовне читання», «Люди-легенди», Літературний фестиваль для дітей «Дивокрай»;

– організація конкурсів для читачів та вчителів-словесників; виставок книжкових ілюстрацій, фотовиставок, реалізація проекту «Імпротейтр» для підлітків та ін.

Центр організував і провів у 2010 році: 5 семінарів, 5 громадських обговорень, 3 дитячі конкурси, 1 п'ятиденний **Міжнародний симпозіум «Література. Діти. Час»**, у рамках якого відбулися науково-практична конференція **«Література для дітей та юнацтва як основа для еволюції національної соціокультурної політики України»** та літературний фестиваль дитячих письменників у Львові та Львівській області, Першу Всеукраїнську науково-практичну конференцію **«Література для дітей та юнацтва в соціокультурному контексті розвитку суспільства»**, майстер-класи для дітей «Творче читання» у школах, бібліотеках та Книгарні «Є», довготерміновий проект «Виховна година з книжкою» при Львівській лінгвістичній гімназії, проект «Багатомовне читання» у книгарні «Є», проект «Люди-легенди» у «Домі легенд» та ін.

За матеріалами конференцій і видається збірник **«ЛІТЕРАТУРА. ДІТИ. ЧАС. Вісник ЦЕНТРУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА»**, назву якого Центр погодив із видавництвом «Веселка», яке впродовж 1976-1980 рр. друкувало щорічні збірники літературно-критичних статей про дитячу літературу під назвою "Література. Діти. Час", перебравши на себе відповідальність за його подальшу долю.

Щорічний Міжнародний симпозіум «Література. Діти. Час», який проводиться 1-5 червня у Львові, має на меті зменшити дистанцію між академічним напрямком літературної освіти в Україні та сучасною літературою для дітей та юнацтва, запрошуючи до участі літературознавців, письменників, психологів, перекладачів, педагогів, вчителів словесності, видавців, бібліотекарів та безпосередньо читачів. Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва вбачає у налагодженій співпраці такого роду чи не єдину можливість переформувати «нечитаючу», «некультурну», «неосвічену» моделі у житті сучасної молоді в Україні у, відповідно, «читаючу», «культурну», «освічену». Дитячу літературу потрібно виводити із ніші на маргінесі літератури як такої, і, дбаючи про майбутнє, забезпечувати їй «світле теперішнє» – у тому числі шляхом розгортання науково-дослідної роботи на відповідному рівні, шляхом розвитку літературної критики на основі актуальних творів, написаних спеціально для зростаючого читача (а не адаптованих для нього).

Якщо нам, спільними зусиллями, вдасться сформуванати нове ставлення до літератури для дітей та юнацтва як до самобутнього (а не менш вартісного, порівняно з літературою для дорослих) художнього феномена, по-новому репрезентуючи її у процесі вивчення і дослідження в університетах України на факультетах філологічного, книгознавчого, педагогічно-методичного та психологічного спрямувань, поширюючи прогресивні концепції, безпосередньо досліджуючи наративні стратегії власне творів та особливості їхнього сприйняття; якщо відповідні теми стануть предметом наукового опрацювання в магістратурі, аспірантурі, докторантурі тощо – тільки тоді сучасна українська література для дітей та юнацтва стане дійсно національним надбанням, адже лише «прочитання» та належна оцінка цих творів уможливить їх вивчення у школах (у межах шкільних програм або в рамках позакласного читання). А це, своєю чергою, сприятиме усвідомленню вагомості ролі письменників сучасної літератури для дітей та юнацтва у вихованні підростаючого покоління, допоможе у популяризації їхніх творів, впливатиме на зростання книговидавництва та книготоргівлі, а отже, забезпечить вищий рівень культури читання в Україні.

Уляна Гнідець,
Президент Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва

реченні “*In a little district west of Washington Square the streets have run crazy and broken themselves into small strips called ‘places’*”, [8, 178.], де прямим значенням слова *place* є місце, сидіння, він перекладає “вулиці показалися й розбилися на вузькі смужки, що називаються **проїздами**” [5, 399]. Це уточнення зроблено для того, щоб читач краще зрозумів текст. Перекладач також застосовує конкретизацію для ширшого і повнішого розкриття змісту твору: *At the top of a squatty, three-story brick Sue and Johnsy had their studio* [8, 178]. – *Студія Сью і Джонсі містилася на горищі присадкуватого триповерхового цегляного будинку* [5, 339]. У цьому випадку автор розкриває значення слів, щоб пояснити читачеві, що малося на увазі, бо, якщо залишити фразу з прямим значенням цих слів, вийшло б: *зверху...триповерхової цегли*, що не зовсім логічно.

Johnsy, dear,’ said Sue, bending over her [8, 181]. – *Джонсі, любя , - сказала Сью, схиляючись над ліжком* [5, 342].

The fancy seemed to possess her more strongly as one by one the ties that bound her to friendship and to earth were loosed [8, 182]. – **Невідчenna думка про смерть** опанувала Джонсі дедалі дужче в міру того, як одна по одній слабшали ниточки, що зв’язували її з подругою і всім земним [5, 344].

Зауважмо, що англійські слова широкої семантики можуть перекладатися українською мовою за допомоги не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їхніх словникових відповідників.

Взагалі, при перекладі з англійської мови на українську явище заміни конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим спостерігається набагато рідше за конкретизацію значення. Деколи цього вимагає логіка побудови думки.

Перекладач М. Дмитренко використовує генералізацію для створення більш естетичного перекладу: *a mite of a little woman* [8, 179]. Якщо в цьому випадку автор обрав би дослівний переклад, ми б отримали: *мініатюрне створіння мініатюрної жінки*. Щоб уникнути тавтології, перекладач обрав варіант: *мініатюрна дівчина* [5, с. 339].

Then she swaggered into Johnsy’s room with her drawing board, whistling ragtime [8, 179]. – *Потім узяла креслярську дошку і, насвистуючи веселий мотивчик, незалежно увійшла до кімнати* [5, 340]. В українській мові лексема *ragtime* має свій відповідник – *регтайм* (*синкопований танцювальний ритм*). Але тут М. Дмитренко використовує явище генералізації задля кращого сприйняття тексту. У цьому реченні спостерігаємо також синтаксичні трансформації, чого не має у російському перекладі: *Потом она храбро вошла в комнату Джонси с чертежной доской, насвистывая рэгтайм* [6, 101].

‘She has one chance in — let us say, ten,’ he said, as he shook down the mercury in his clinical thermometer [8, 179]. — *У неї один шанс... ну, скажімо, з десяти,- повідомив він, збиваючи ртуть у термометрі* [5, 340]. Дослівно *clinical thermometer* перекладається як *медичний, максимальний термометр*, але такий переклад зіпсував би “художність тексту”.

У перекладі М. Дмитренка чимало прикладів іншої перекладацької трансформації – модуляції. Модуляція є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши кут або точку зору. До цього способу можна вдатися, якщо видно, що дослівний або навіть транспонований переклад приводить в результаті до вислову граматично правильного, але суперечить духові мови перекладу. Перекладач застосовує цей вид перекладацьких трансформацій, щоб художньо та естетично адаптувати твір до читача мови перекладу. Він замінює не лише окремі слова та вислови, а й цілі речення.

Has she anything on her mind? [8, 179]. – **Які в неї були наміри на майбутнє?** [5, 340]. Хоча в російському перекладі залишається та ж сама форма: *О чем она думает?* [6, 101]. М. Дмитренко використовує модуляцію, спираючись, очевидно на наступне речення, в якому йдеться про плани дівчини на майбутнє. Наведімо ще приклади.

But, lo! [8, 182]. – **Неймовірна річ!** [5, 344].

There goes another one [8, 180]. – *Он іще один упав* (листок) [5, 341].

And now I must see another case I have downstairs [8, 183]. – *А тепер я повинен навідатися ще до одного хворого, тут унизу* [5, 345].

He is an old, weak man, and the attack is acute [8, 183]. – Він старий, немічний, а хвороба в тяжкій формі [5, 345].

When the last one falls I must go, too [8, 180]. – Коли впаде останній (листок), я помру [5, 341].

Johnsy lay, scarcely making a ripple under the bedclothes, with her face toward the window [8, 179]. – Джонсі, майже непомітна під ковдрою, лежала, повернувшись обличчям до вікна [5, 340].

So, to quaint old Greenwich Village the art people soon came prowling, hunting for north windows and eighteenth-century gables and Dutch attics and low rents [8, 178]. – Отож люди мистецтва незабаром налетіли в старий чудернацький Грінч-Вілідж у пошуках вікон, що виходять на північ, гостроверхих дахів XVIII століття, голландських мансард і низької квартирної платні [5, 339].

Over on the East Side this ravager strode boldly, smiting his victims by scores [8, 179]. – По Іст-Сайду цей зарізняка розгулював сміливо, ішов швидко, вражаючи десятки жертв [5, 339].

У перекладі українською мовою у застосуванні модуляції ми знайшли неточності. Речення “*A man? said Sue, with a jews’-harp twang in her voice*” [8, 179] М. Дмитренко перекладає: *Хлопця? – перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни* [5, с. 340].

Російський переклад: *Мужчины? – переспросила Сью, и ее голос зазвучал резко, как губная гармоника* [6, 101].

У цьому випадку російський перекладач щодо еквівалентності виявився ближчим до оригіналу, ніж український. Адже *a jews’-harp* – це варган (щипковий музичний інструмент у вигляді підкови або пластини з прикріпленням до неї металевим язичком, при грі цей інструмент притискають до зубів. Тобто це не струнний інструмент, проте асоціація з натягнутою струною в українському перекладі вдало передає ставлення Сью до чоловіків, яке показав О Генрі у своєму тексті. Можливо перекладач свідомо уникає назви музичного інструмента й акцентує на слові *twang*, адже це слово має кілька значень 1) різкий звук натягнутої струни 2) видавати різкий дзвінкий звук. Так М. Дмитренко досягнув адекватності в перекладі.

Іноді М. Дмитренко використовує прийом додавання слова, щоб читачеві стало зрозумілим, про що йдеться, якщо в тексті трапляються специфічні назви. Додавання – граматична або лексична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення, щоб правильно передати зміст оригіналу [4, 112]. Наприклад: *Japanese parkin* [8, 179] – японська паперова серветка [5, 340]. Читач, який не володіє певними фоновими знаннями не зрозуміє, що таке японська серветка. Тому така трансформація логічна і потрібна. Проте в перекладі М. Дмитренка трапляються і недоліки в застосуванні трансформації. Наприклад: *They had met at the table d’hôte of an Eighth Street ‘Delmonico’s’...* [8, 178]. – Вони познайомилися за табльдотом у місцевому ресторанчику «Дельмоніко», що на Восьмій вулиці... [5, 339]. Тут мова йде про дешевий ресторанчик на Восьмій вулиці Грінч Віліджа, який іронічно порівнюється з шикарним рестораном «Дельмоніка» в центрі Нью-Йорка. У російському перекладі слово Дельмоніко опущено: «Они познакомились за табльдотом одного ресторанчика на Восьмой улице» [6, 100]. Таке опущення справедливе, оскільки в українському перекладі, читач, який не має фонових знань, може подумати, що Дельмоніко – це назва ресторанчика, а не іронічна асоціація.

У перекладі М. Дмитренка твору О Генрі “Останній листок” ми бачимо приклади вилучення слова в деяких фразах та реченнях:

But Johnsy did not answer [8, с. 182]. – Джонсі не відповіла [5, 344].

‘I’d rather be here by you,’ said Sue. ‘Beside, I don’t want you to keep looking at those silly ivy leaves’ [8, 181]. – Краще я побуду біля тебе, - відповіла Сью. - До того ж я не хочу, щоб ти весь час дивилась на ті дурні листки [5, с. 342].

And that afternoon Sue came to the bed where Johnsy lay, contentedly knitting a very blue and very useless woollen shoulder scarf [8, 183]. - А надвечір того ж дня Сью підійшла до ліжка,

де лежала Джонсі, умиротворено плетучи дуже синій і зовсім непотрібний вовняний шарф [5, 345].

...and — look out the window, dear, at the last ivy leaf **on the wall** [8, 183]. - А менер подивись у вікно, люба, на останній листок плюща. [5, 346].

Досить часто в перекладі М. Дмитренка трапляється заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, що також супроводжується частковою або повною перебудовою структури речення, що перекладається. Заміна однієї частини мови на слово іншої частини мови – граматична трансформація, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів через різні лексичні та граматичні особливості мов оригіналу і перекладу. Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, проте найчастіше це спостерігається з такими частинами мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник.

He was past sixty and had a Michael Angelo's Moses **beard curling down** from the head of a satyr along with the body of an imp [8, 181]. – Йому вже перевалило за шістдесят, і **борода в нього**, як у скульптури Мікеланджело «Мойсей», **кільцями спускалася** з його голови сатира на тіло карлика [5, 342].

A **persistent**, cold rain was falling, mingled with snow [8, 182]. – Надворі **вперто** йшов холодний дощ із снігом [5, 344].

Young artists must pave their way to Art by **drawing** (тут: малюванням) pictures for magazine stories that young authors write to pave their way to Literature [8, 178]. – Молоді художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво, **малюючи** ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу [5, 339].

After the **beating rain** and **fierce gusts** of wind that had endured through the livelong night, there yet stood out against the brick wall one ivy leaf [8, 182]. – Цілу ніч **періцив дощ і шаленів рвучкий вітер**, а на цегляній стіні ще виднів листок плюща [5, 344]. До речі, при такій трансформації, відбувається ще одна – вилучення присудка речення *had endure*, оскільки в такому перекладі роль присудка почали виповнювати означення, пройшовши трансформацію.

When it was light enough Johnsy, **the merciless**, commanded that the shade be raised [8, 183]. – Коли розвидніло, Джонсі **безжально** звеліла підняти штору [5, 345].

Сутність трансформації перестановки (її ще називають пермутацією) в тому, що при перекладі лексичні елементи міняються місцями (тобто змінюють позицію на протилежну). Це відбувається у випадку перекладу словосполучень або фраз. В перекладі художнього тексту така трансформація застосовується досить часто (до речі, в інших видах перекладу така трансформація не поширена) [4, 108].

Цей вид трансформації М. Дмитренко застосовує для того, щоб текст перекладу сприймався логічно-побудованим та мелодійним:

And you used to love that vine so, **you naughty girl** [8, 180]. – А ти ж, **капосне дівчисько**, так любила цей плющ! [5, 341].

They're falling faster **now** [8, с. 180]. – **Тенер** вони падають швидше [5, 341].

Однак трапляються такі перестановки, які змінюють зміст оригіналу.

The loneliest thing in all the world is a soul [8, 182].

Душа <...> становилась чужою всьому на світі [6, 105].

Душі <...> усе на світі стає чуже [5, 344].

Як видно, російський перекладач точніше передав зміст оригіналу. Проте, якщо розглядати точність як «збереження обсягу, форми тощо», а вірність – як «артистизм, художність, мистецьку якість» [2, 84], то в перекладі М. Дмитренко домінує «вірність».

У тексті оповідання є досить цікавий момент, який завдає будь-якому перекладачеві значних труднощів. Це мовлення Бермана, адже він німець і це стає зрозумілим з його німецького імені, а потім – саме з його мовлення, яке пересипане німецькими словами та конструкціями, а також німецькою вимовою англійських слів. **'Vass!' he cried. 'Is dere people in de world mit der foolishness to die because leafs dey drop off from a confounded vine? I haf not**

heard of such a thing <...> Vy do you allow dot silly business to come in der prain of her? Ach, dot poor little Miss Yohnsy.' <...> Gott! Dis is not any blace in which one so goot as Miss Yohnsy shall lie sick. Some day I vill baint a masterpiece, and ve shall all go away. Gott! Yes' [8, с. 181-182].

О Генрі чудово вдалося передати погану англійську мову. Він замінив літери р на b, і навпаки (**business** замість **business**; **prain** замість **brain**, **blace** замість **place**, **baint** замість **paint**); th на d (**dere, de, dey, dot, dis** замість **there, the, they, that, this**), d на t (**goot, Gott!** замість **good, God**). Герой оповідання О Генрі неправильно вимовляє губно-губний звук [w] – як губно-зубний [v]: **Vy, avay, ve, vill** замість **Why, away, we, will**. Зовсім по-німецькому вимовляє Берман й ім'я дівчини – **Yohnsy** замість **Johnsy**.

Отже, перед перекладачем тут стоїть складне завдання, адже йому треба передати стиль мовлення Бермана. У російському перекладі такого натяку на німецьке походження героя взагалі нема. Читач російського перекладу, на жаль, втрачає можливість адекватно прочитати оповідання О Генрі в цьому аспекті.

Як М. Дмитренко виходить з цієї ситуації? Адже це справді важке завдання – передати українською мовою німецький акцент американця, який говорить англійською. Перекладач знаходить вихід: «Що, – **кричав він з жахливим німецьким акцентом**» [5, 343]. І все, а далі звичайна українська мова. Можливо, перекладачеві варто було б спробувати якимось змінити текст мовлення Бермана, адже без німецького акценту стиль перекладу значно відрізняється від стилю оригіналу. Ми ні в якому разі не прагнемо применшити вартість перекладу М. Дмитренка. Навпаки, як було показано вище, його переклад оповідання О Генрі досить добрий, і в багатьох моментах кращий за російський варіант. Однак, як зазначає Т. Гаврилів у монографії «Текст між культурами: перекладознавчі студії», оскільки живуть і змінюються мова і культура, мовні спільноти, правила суспільної гри та погляд на світ, то виникає потреба час до часу поновлювати переклади [3, 21]. Переклад М. Дмитренка оповідання О Генрі, який пропонується для вивчення в школі, якісний. Проте здійснений був у радянські часи, а епоха, як відомо, накладає на перекладача певні вимоги. Це ми і продемонстрували. Наше дослідження доводить, що для вивчення в школі треба пропонувати найкращі переклади, якщо ж їх нема, то треба їх зробити.

Література:

1. Афоризмы. Мысли великих людей. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 381 с.
2. Будний В., Ільницький М. Переклад як форма міжлітературних взаємин // В. Будний, М. Ільницький Порівняльне літературознавство. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. – С. 81– 110.
3. Гаврилів Т. Текст між культурами. Перекладознавчі студії. – К.: Критика, 2005. – 200 с.
4. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
5. О Генрі Останній листок // О Генрі Вибране: Королі і капуста. Новели та оповідання / упоряд. Н. М. Торкут.– К.: А.С.К., 2006. – С. 339 – 346.
6. О Генри Последний лист (перевод Н.Дарузес) // О. Генри Избранные новеллы. – М.: Правда, 1978. – С. 100– 106.
7. Фінкель О. М. Теорія і практика перекладу // Черноватий Л. М., Карабан В. І., Подміногін В. О., Кальниченко О. А., Радчук В. Д. О. М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства : збірка вибраних праць. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – С. 49– 182.
8. O Henry The Last leaf // O Henry. 100 selected stories. – Hertfordshire: Wordworth edition Ltd., 1995. – P. 178– 183.
9. High Peter B. An outline of American literature. – NY: Longman inc., 2009. – 256 p.

Катерина Єфіменко,
викладач кафедри англійської мови гуманітарного напрямку

НРАВСТВЕННОЕ И ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В МЕТОДИКЕ И ПРАКТИКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШКОЛЕ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЖ. Б. ШОУ

У статті визначено новий підхід до проблем теорії літератури, заснований на залученні школярів до інтелектуального театру Шоу, який сприяє розумінню і пізнанню естетичного і формує цілісну самосвідомість школяра.

Ключові слова: Резонер, подвійність, інтелектуальний театр Шоу, естетичне, відчуття естетичної значущості.

New result of research consists of the fact that in this article the new approach near the problems of theory of literature is defined.

It helps to realize cognition aesthetic and forms integral consciousness of personality of schoolboy.

Key words: Resoner, duality, aesthetic, sense of aesthetic meaningfulness.

Литература как вид искусства и как учебный предмет в школе играет особую роль в формировании духовного мира учащихся.

Литература меняет мировоззрение у школьников, помогает школьникам развивать речь, мышление, эмоциональную сферу и это способствует подготовке школьников к полноценной жизни в современном мире.

В процессе литературного образования учащиеся духовно обогащаются, приобщаются к нравственному, социальному опыту разных народов мира, соприкасаются с их культурами и традициями. Но проникновение юного читателя в мир прекрасного невозможен без специальных знаний об основах наук – литературоведения и эстетики – и умения систематизировать их и осмысленно применять в самостоятельной читательской деятельности [6].

Последнее десятилетие отмечено интенсивным развитием эстетики и науки о литературе: предметом исследования ученых-эстетиков стали категории неклассической эстетики; обоснована идея множественности методов исследования литературы. Цель данного исследования заключается в представлении нового подхода к проблемам теории литературы, основанный на представлении о современной теории литературы как синтезе эстетики словесного творчества, теоретической и исторической поэтики и детально разработанной системы понятий; по-новому осмыслен литературный процесс XX века.

Изучение литературы в школе должно осуществляться с учетом достижений современного литературоведения.

Несмотря на функционирование программ литературного образования, в которых теория литературы играет структурообразующую роль, задача разработки системы основных теоретико-литературных и эстетических категорий и понятий применительно к школьному курсу литературы окончательно не решена. Очевидно, что назрела необходимость определить пути усовершенствования современного литературного образования, продолжить разработку новых подходов к решению важной методической проблемы – изучению теории литературы в школе. Этим и определяется актуальность изучения творчества Дж.Б. Шоу, а также и других писателей рубежа XIX–XX веков, что представляется важным и приоритетным направлением в школе, с учетом того, что литература данного периода не утрачивает свою новизну.

Главным образом, это обусловлено тем, что писатели обращают свое внимание на внутренний мир человека и познание человека в целом [1, 15].

К числу таких писателей относится и Дж.Б. Шоу, пьесы которого соответствуют его высказываниям: «По сути дела, сегодня может считаться интересной только та пьеса, в которой затронуты и обсуждены проблемы, характеры и поступки героев...[1, 213].; «В

новых пьесах драматический конфликт строится не вокруг вульгарных склонностей человека, его жадности или щедрости, обиды и честолюбия, недоразумений и случайностей и всего прочего, что само по себе не порождает моральных проблем, а вокруг столкновения различных идеалов. Конфликт этот идет не между правыми и виноватыми: злодей здесь может быть совестлив, как и герой, если не больше...» [1, 215]. «Ради чистого искусства, – категорически заявлял Шоу, – я бы не написал ни одной строчки»... Шоу не переставал вести борьбу с развлекательной, пустой драматургией, которая заполнила подмостки английских театров в конце XIX и начале XX века, он ратовал за проблемную, глубоко идейную драму, воспитывающую народ» [2, 40].

В своих пьесах, Дж.Б.Шоу не только раскрывает человека, каким он есть в реальной жизни, но и выступает как проповедник, учитель жизни. со сцены». Философско-психологический контекст рассмотрения проблемы человека Дж.Б. Шоу создает возможность интерпретации антропологических идей драматурга в условиях общеобразовательной школы и представляется доступным для школьников не только старших, но и младших классов.

Новизна данного исследования заключается в переосмыслении многих, казавшихся прежде незыблемыми представлений, касающихся главным образом, характера отношений человека с миром.

Поэтика творческого наследия Дж.Б. Шоу раскрывает перед нами новую специфику образа мира и человека. Практически во всех пьесах Дж.Б. Шоу раскрывается данная проблематика сущности мира и человека в целом. В его произведениях наиболее глубоко раскрыта специфика мира и образов его героев, характерных как для рубежа XIX–XX веков, так и для нашего времени.

Изучая и анализируя творчество Дж.Б. Шоу, школьники будут стремиться ответить на вопросы, возникающие в процессе познания некоторых аспектов природы и сущности человека, и частично на глобальные вызовы современного мира.

«Новая драма» – это интереснейший период в истории европейской драматургии. С ним связано и экспериментирование в области тематики и драматической формы, и серьезные изменения на уровне поэтики, и развивавшиеся в общем русле характерных для того времени эстетические и художественные преобразования, но не получившие ещё в критической литературе всестороннего изучения [3].

Одна из главных целей Дж.Б. Шоу заключается в воспитании и формировании всесторонне развитого человека. Этим и обуславливается его тесная связь с эстетикой, согласно которой эстетическая культура личности формируется и проявляется в живом процессе деятельности людей. Она включает в себя такие компоненты, как:

-эстетическое сознание

-своеобразную культуру чувств

и

-особые способности и навыки создания, хранения и распространения эстетических ценностей.

Главной особенностью пьес Дж.Б. Шоу является то, что в них отсутствует *резонер*, персонаж от автора, который вершил бы суд над героями. Эту функцию выполняют все действующие лица в многочисленных диспутах и дискуссиях. В основе драм Шоу всегда лежит житейская ситуация, которая приобретает социальное звучание и осмысливается как столкновение различных идеалов. У Шоу нет сугубо положительных и чисто отрицательных героев. Люди сложны и противоречивы, как жизнь [4, 387–392]. Идейный конфликт в его пьесах обсуждается с равноправных точек зрения, поскольку каждая из них достаточно аргументирована, поэтому довольно сложно определить, кто из оппонентов прав, а кто заблуждается. Следствием такого обсуждения идейного конфликта является *двойственность*, которая усложняет интерпретацию идейного содержания произведений Шоу.

Шоу разделяет людей не на добрых и злых, а на рабов общественного порядка рубежа XIX–XX веков. Цель, которую он ставит при написании этих пьес, заключается в том, чтобы

проверкой жизни, нравственной позицией определить в глазах общества истинную цену человека. Поэтому вполне адекватным считается то, что первое впечатление от персонажей Шоу обманчиво.

Это способствует тому, что изначально школьники начинают думать над проблемой, которую выдвигает автор в том или ином произведении, искать пути ее решения.

Благодаря *интеллектуальному театру Дж.Б. Шоу* рубежа XIX–XX веков, можно с современных позиций взглянуть на человека в жизненных ситуациях [5]. Элементы интеллектуальной драмы существенно изменяют архитектуру литературы для театра, для зрителя, мышление драматургов.

Все это способствует созданию своеобразных сюжетных моделей [5], которые, в свою очередь, заставляют осмыслить учащихся на уроках литературы человеческую суть, прийти к пониманию *эстетического* в любой сфере жизни: природе, человеческих отношений, общественных явлений.

И, в заключение, прийти к такому выводу, что человек прекрасен со всеми его положительными и отрицательными качествами.

На примере разработки одной из программ воспитания можно попытаться составить основу для понимания на уровне культуры чтения, знакомства с механизмами творческого мышления и непосредственной творческой деятельности. Данная программа включает несколько этапов работы:

1. Воспитание культуры чтения художественной литературы.
2. Знакомство с эстетико-психологическими механизмами творческого мышления.
3. Литературные пробы

Так, воспитание культуры чтения художественной литературы на материале пьес Дж.Б. Шоу ориентирует школьников на индивидуально-эмоциональное влечение, которое определяет эстетическую потребность.

Что касается второго этапа – Знакомство с эстетико-психологическими механизмами творческого мышления, то непосредственное *чувство эстетической значимости* достигается благодаря раскрытию художественных образов и характеров персонажей в пьесах Дж.Б. Шоу, которые помогают читателю, школьнику воссоздать картину действительности на бессознательном уровне восприятия.

В отношении третьего – Литературных проб – у школьников складывается представление о людях и каждый герой в пьесах Дж.Б. Шоу учит школьника видеть, чувствовать, понимать, находить точные и единственно необходимые слова для описания того или иного явления, что является паритетным в формировании культуры чувств, культуры слова и мысли. На данном этапе школьники осознают свои ценностные ориентации.

Рассмотрение творчества Дж.Б. Шоу в качестве эстетического феномена становится особой сферой формирования ценностного самосознания.

Представляется возможным осуществлять театральную работу с детьми в школе на основе творчества Дж.Б. Шоу, так и других не менее известных драматургов русских, украинских и зарубежных так называемого направления в художественной литературе, как «новая драма». К ним относятся: А. Чехов, Х. Ибсен, Б. Бьёрнсон, А. Стриндберг, Э. Золя, М. Метерлинк, Г. Гауптман, К. Гамсун, М. Горький, Леся Украинка.

Очень важно, чтобы с первого класса начиналось накопление того минимума театральных впечатлений, которые бы служили основой для дальнейшей работы и развития у школьников эстетического восприятия мира.

Театральные упражнения можно выполнять на уроках. Они полезны для школьников тем, что создают своего рода игровую атмосферу, в которую каждый ребенок погружается и это способствует развитию у детей внимания, воображения, мышления, воли, памяти и позволяют плавно переходить от одной ведущей деятельности (игры) к другой (учебной).

В подростковом возрасте особое внимание стоит обращать на эмоциональную сферу, которая связана с областью нравственных и эстетических чувств. Ошибкой преподавателей

иногда является то, что они мало уделяют внимания на данную сферу чувств, что часто приводит к серьезным нарушениям подростками этических норм.

Можно отметить тот факт, что в большинстве случаев подростки очень активны. Наиболее значимым представляется знакомство со спецификой драматургии именно в подростковом возрасте. Благодаря тому, что подростки остро переживают происходящее с героями, они в состоянии усвоить материал драматургии, освоить представление о том, что конфликт, тема, события, характеры составляют стержень драмы; они могут понять также, что конфликт становится источником драмы; усвоить критерии драмы.

Старшеклассники способны уже воспринять нравственно-эстетическую позицию, высказать свою точку зрения на мир, так как уже в этом возрасте старшеклассник способен осмысливать самые сложные по проблематике пьесы.

Эстетическое образование в старших классах может быть построено по двум направлениям:

1. Расширение и углубление знаний по драматургии рубежа XIX–XX веков, полученных в предыдущих классах
2. Приведение этих знаний в определенную историко-искусствоведческую и мировоззренческую системы.

В нем значатся такие имена, как Ибсен, Шоу, Чехов, Горький, Андреев и другие. Каждый из них открывает новую страницу в развитии драматургии и, в особенности, театра, так как на факультативных занятиях обучение может быть построено по следующему принципу:

1. Обучение чтению драматургического произведения
2. Развитие практических навыков анализа театральных представлений.

Литература

1. Атарова К. Н. Писатели Англии о литературе XIX–XX вв.: сб. статей / пер. с англ. – М.: Прогресс, 1981.
2. Канторович И. Б. Учебное пособие по зарубежной литературе новейшего времени. Литература Англии (1917–1962): для студентов-заочников IV курса фак. рус. яз и лит-ры пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1965.
3. Андреева С. А. Функции паузы в поэтике английской «новой драмы» (Дж.Б.Шоу и Дж.Голсуорси): дис. ...канд. филол. наук : 10.01.03. – Красноярск, 2005.
4. Кагарлицкий Ю. И. Театр. Шоу // История всемирной литературы. Т. 8. – М.: Наука, 1994. – С. 387–392.
5. Разаков В. Х. Художественная культура XX века: типологический контур. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 1999.
6. Антипова А. М. Взаимосвязь теоретико-литературных и эстетических категорий и понятий в школьном курсе литературы.: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.02. – Москва, 2005. – 405 с.

Наталія Логвіненко,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії літературної освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ФАНТАСТИЧНА ПРОЗА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У ШКІЛЬНОМУ ПРОЧИТАННІ

У статті розкрито деякі технологічні аспекти розвитку читацької діяльності під час вивчення української фантастичної прози у шкільному курсі літературної освіти. Розглянуто

активні методи навчання у процесі вивчення творів письменників-фантастів, проаналізовано їх тематичне багатство та освітньо-виховний потенціал.

Ключові слова: духовно багата особистість, гуманізація суспільного буття, інтелектуальне мистецтво, фантастика як жанр, українська фантастична проза, особливості фантастичної казки й фольклорної фантастики, фантастичність як художній прийом.

In the article some technological aspects of development of reader activity open up during the study of Ukrainian fantastic prose in the school course of literary education. The active methods of studies are examined in the process of study of works of writers-fantasies, analysed them thematic riches and educationally educate potential.

Key words: spiritually rich personality, humanizing of public life, intellectual art, fantasy as genre, Ukrainian fantastic prose, peculiarities of a fantastic tale and folk fantasy, fabulousness as artistic reception.

Вивчення української фантастичної прози в загальноосвітній школі актуалізовано важливими завданнями освіти XXI століття, серед яких – розвиток духовно багатой особистості, що здатна творити нове суспільство на гуманістичних засадах, оскільки настав час, коли «мисляча істота Землі має покинути планетарну колыску і стати, за словами К. Ціолковського «громадянином Всесвіту». Вчені доводять, що ноосфера, *сфера розуму й думки*, про яку писали К. Ціолковський і Т. Шарден, вже відбулася, вона діє й розвивається. І підходить час, коли ми або зуміємо вижити в ноосфері, прийнявши її закони, або ж зникнемо, як вид ... Отож «фантастика сьогодні, як література мрії та передбачення, має особливе призначення і особливу роль», бо фантастична література є своєрідним каталізатором людської творчості, будить думку, стимулює пошук. Українські письменники-фантасти вважають, що в прогностиці, фантастиці, футурології головне не стільки проблема технізації прийдешнього, скільки проблема гуманізації суспільного буття.

Василь Бережний наголошував: *«Не можна переоцінити того впливу, який справляють ці твори на розум людей, на їхню орієнтацію в житті, світосприймання. Ця суто інтелектуальна література не тільки збуджує уяву, а й заохочує мислити, допомагає кожному, хто звертається до неї, шукати і усвідомлювати своє місце у надскладних системах природи й суспільства».*

Засновник Української Духовної Республіки, правозахисник, «творець духовних архіпелагів», футуролог, поет-пісняр, драматичний актор, композитор, відомий письменник-фантаст Олесь Бердник зауважував: *«Тяжка доля – бути Людиною. Але й прекрасна! Покликання Людини – вражаюче: одухотворити Всесвіт променем Розуму й Любові».* Це, на його думку, мало й визначати «магістральний шлях мрії і перебудови суспільства». Ось чому його глибинно хвилювало «преображене людство, що входить в коло Мудрості, Пізнання, Любові й Краси, в коло космічного єднання всього сущого» (Геннадій Прашкевич).

За образним висловлюванням Гроловиці Бердник, не людина створила фантастику, а фантастика – людину.

Варто наголосити, що саме творчість Олеся Бердника, чії романи і повісті поставили свого творця у один шерэг із такими велетнями світової фантастики, як Іван Єфремов, брати Стругацькі, Річард Бах, Рей Бредбері, спонукала нас вивчити історію розвитку української фантастичної прози, визначити знакові імена національної літератури, що не тільки стали родоначальниками цього виду словесно-художнього мистецтва «у себе вдома», на батьківщині, а й створили традиції, що в своїх найзагальніших рисах виявилися характерними й визначальними для всієї світової фантастики.

Літературний доробок Олеся Бердника – різножанровий і тематично багатогранний, а виховний вплив на читача важко оцінити. Не випадково, дослідник його творчості, доктор психологічних наук Олексій Губко зазначав: «Жанр філософсько-психологічної фантастики започаткований Олександром Павловичем Бердником з метою здійснення донорського вливання землянам космічної мудрості». А літературознавець Володимир П'янов головною

ознакою творів Олеся Бердника вважає духовність. «Це інтелектуальне мистецтво, якого так бракує сучасному глядачеві і читачеві. Бердник цікавий і підліткові, і юнакові, і дорослій людині, бо його погляд, а отже, і твори спрямовані в завтрашній день».

Говорити про українську фантастичну прозу у шкільному курсі літератури спонукала нас у час оновлення змісту всієї шкільної освіти робота над програмою з української літератури для 12-річного навчання. Авторський колектив поставив перед собою завдання – дібрати найкращі фантастичні твори українських письменників для вивчення у кожному класі, оскільки твори зазначеного жанру в шкільному курсі літературної освіти траплялися дуже рідко. Пояснення цього – у дослідженнях про минуле української фантастичної прози: тривалий час писати фантастику вважалося несерйозною справою, а I Всесоюзний з'їзд радянських письменників виніс таке рішення: «Призначення фантастики – у науково-технічному просвітництві підростаючого покоління, не більше [1, 1] ». Зрозуміло, чому в Україні займатися фантастикою «завжди було справою якщо не цілковито ганебною, то принаймні негідною справжнього письменника. І все ж незважаючи ні на що, фантастика у нас не переводилась» [2, 46]. Фантастичність, як художній прийом, властива українській літературі, а отже, і фантастика як жанр є її органічною частиною. Варто лишень згадати відомих класиків: Т. Шевченка, Лесю Українку, І. Франка, М. Коцюбинського та інших, які у своїх творах майстерно застосовували фантастичні прийоми. Серед них, наприклад, прийом перевтілення людини в рослину чи тварину, перетворення на людину-невидимку, використання прийому сну (у творах Т. Шевченка, І. Франка), прийом паралельного показу життя людей і міфічних істот, дії й думки яких тісно переплітаються у певних життєвих ситуаціях (у творах Лесі Українки, М. Коцюбинського) та інших. Наші акценти стають важливими під час випрацювання технології розвитку читацької діяльності, коли заглиблення у художню деталь, замислення над функціями фантастичних прийомів змушують учнів ще і ще раз повернутись до змісту твору, перечитати деякі уривки, сторінки, розділи, щоб глибше зрозуміти авторський задум.

Під час роботи над різними аспектами та розділами Програми наші думки неодноразово повертались до прочитаних творів Олеся Бердника, їх актуальність була очевидною, а наше прагнення прищепити любов до читання творів одного з найвідоміших фантастів світу, щоб разом з героями його оповідань, повістей, казок, романів учитися жити за законами Всесвіту, де панують Добро, Любов, Гармонія і Краса, реалізувалися ось у чому: учням 6 класу запропоновано вивчати уривки з повісті «Хто зважиться – вогняним наречеться» (перша назва повісті «Окоцвіт» повернена укладачами й видавцями багатотомного видання «Всесвіт Олеся Бердника»); семикласникам після вивчення теми «Кобзарство» – самостійно прочитати розділ з повісті «На вогні святому спалимо розлуку» «Боян», для текстуального вивчення дібрано повість-монолог «Мати»; для самостійного читання – оповідання «Дві безодні».

Твори Олеся Бердника, крім того, що показують людину мислячу, здатну вирватися думкою з обмеженості реального світу, виховують ще й патріота України, ким був і сам автор – за суттю своєю явищем глибоко національним. Закинутий на тисячоліття у майбутнє, в центр Галактики або в інший вимір, залишаючись незламним володарем простору й часу, енергією та матерією, герой творів Олеся Бердника завжди лине думкою до своєї рідної землі, відчуваючи нерозривний зв'язок із Дніпровими кручами й квітучими заплавами; звідти черпає він сили й мудрість, благородство і ніжність любові.

Донька письменника Громовиця Бердник переконана, що ідеї, закладені в творах Олеся Бердника, є квінтесенцією філософських пошуків, вираженням українського духу і відповіддю на питання про місію України – «місію не історичну, а надісторичну, не соціальну, а космічну». «Основна сутність Бердникових книжок – це впевненість у космічній цінності людської особистості, у глибинному значенні людського люблячого серця».

Крім творів Олеся Бердника, за авторською програмою з української літератури, учні середньої школи мають можливість відкрити для себе твори Наталени Королевої, Олександра Тесленка, Валерія Шевчука, Наталі Гайдамаки та інших. Навіть такі твори Євгена Гуцала, як «У синьому небі я висію ліс», що вміщені у програмі для текстуального

вивчення, сприяють виробленню певних умінь особистісного сприйняття фантастичних творів.

Наприклад, починаючи вивчати оповідання, насамперед звернімо увагу семикласників на назву твору: чи можна за нею припустити, що твір буде фантастичний, тобто захопливий, події незвичні? Далі запропонуємо поміркувати над словами письменниці Лесі Ворониної: «*Кажуть, що світ без мрійників став би безбарвним і нецікавим. Саме мрійники роблять найбільші наукові відкриття, вирушають у навколосвітні мандрівки, складають вірші, малюють картини, пишуть музику та знімають захоплюючі фільми. Уміти мріяти й фантазувати – це талант*» – і висловити свої думки. І тільки потім – читаємо оповідання Євгена Гуцала «У синьому небі я висію ліс». Запитання і завдання за твором можуть бути різноманітними, але не можна не звернути уваги семикласників на яскраві авторські описи, тому вчитель виразно деякі з них прочитає, щоб учні відгадали, про кого автор говорить:

«Літав на тих крилах низько над землею, поміж розквітлих будяків на пасовиську, поміж копиць свіжого сіна в лугах. Поряд із ним або над ним кружляли птахи, подивовані здатністю маленької дитини літати».

«... вдався рудої масті – такими рудими бувають восени гарбузи на городах. І навіть по рудих його боках темніли розмиті смужки, які ото оперізують опасисті гарбузи, щоб вони, мабуть, не розпались від своєї достиглості й сили-силенної зернят, схованих у їхніх могутніх грудях.

... це хитре створіння має очі життєлюбного мудреця. Отого мудреця, який спромігся на мудрість не на схилі віку, а замолоду, коли можна вдовольнити всяке своє розумне бажання» [3].

Під час розмови, безумовно, словесник підведе учнів до висновку, що у творах цього дивовижного письменника «природа мислить і почуває світом людини, а людина мислить і почуває світом природи". І якщо ви погоджуєтеся з тим, що уміти мріяти й фантазувати – це талант, то розкажіть:

- Які таланти мав головний герой оповідання Миколка, і як вони виявлялися в житті?
- Про що найчастіше мрієте й фантазуєте? – Що ви відкрили для себе через світобачення й світосприймання Миколки?
- Коли і чому Миколчин голос «звучав кигиканням чайної тривоги»?
- Які риси Миколчиної вдачі ви хотіли б розвинути в собі, бачити у своїх рідних і друзів?

Запитання ми добирали такі, щоб, міркуючи над ними, учні могли зрозуміти, що, використовуючи фантастичний прийом зображення дійсності, письменник розкриває не тільки характер свого героя, а й найтонші порухи дитячої душі, яка багата на добро, чуйність, любов до всього живого, до найрідніших людей – батька й матері.

А ще підтверджують думку, що у фантастичних творах українських письменників закладений надзвичайний потенціал народної свідомості, моралі, герої яких є носіями рис національного характеру. О. Губко стверджує, що космізм і магізм української душі є прикметною рисою нашої національної психології. «*Психіка нашого народу завжди була щедро наснажена космічними й магічними елементами. Ментальність наших земляків, їхні пісні й думи були звернені до небес, до космічних світил – сонця, місяця, зірок, до туманності Чумацького Шляху. Навряд чи можна назвати ще таку потужну й історично тривку національну традицію магічного дійства цілого етносу.*

... Космічність світовідчуття праукраїнців виражалася і в їхніх постійних зверненнях до небесних світил і сил природи в піснях, поетичних метафорах казок та філософських притч, формулах цілительних заклинань народної медицини»[4]. І як закономірний результат споконвічної задивленості й залюбленості української нації в небеса, у космос – багато відомих світові вчених, космонавтів, письменників-фантастів, авторів космогонічних гіпотез і теорій, серед яких не останнє місце посідає Олександр Павлович Бердник.

А мрія долетіти до зірок у письменника Олеся Бердника зародилось ще змалку. Розповідаючи доньці про свої дитячі роки, він згадував, що найбільше мріяв про польоти до зірок. *«Саме до зірок! І коли запитував у матері, чи можна долетіти туди, до зірок, до Луни, мати відповідала: «Ну що ти, туди дуже далеко, життя не вистачить, щоб долетіти». Я мовчав, думав. Потім смикав маму за рукав. Говорив: «А я придумав. Треба просто дуже-дуже сильно захотіти, і тоді можна летіти !..» «Уже тоді я вірив, що до далеких світів можна відправитись безпосередньо силою бажання, думки, духовного прагнення. Я й зараз вірю... ні, знаю! – що саме так прилітають до нас дивовижні гості з сусідніх Всесвітів...»* [5, 22] Ці спогади допомагають зрозуміти світи Бердникових творів.

Використання цікавих фактів із життя письменників під час вивчення їхньої творчості у школі – один із традиційних методичних прийомів технології розвитку читацької діяльності, що сприяє зацікавленню учнів творами не тільки фантастичної прози.

Щоб якнайкраще засвоїти багатство тематики, жанрову різноманітність художньої спадщини, зокрема Олеся Бердника, радимо використовувати активні методи навчання з доцільним доббором тем. Цьому сприяє організація пошукової роботи під керівництвом учителя-словесника, який, врахувавши вікові особливості своїх вихованців, спрямовує самостійну діяльність учнів, і передусім над літературним твором. Наприклад, пропонуємо учням 6-7 класів дослідити тему *«Казка в житті людини»*. Спостерігаємо за розвитком казкових мотивів, тем, жанру казки у фантастичних повістях Олеся Бердника.

Твори Олеся Бердника для дітей продовжують важливу справу народу – великого від природи педагога, оскільки герої його фантастичних творів несуть ідеї романтичного світу Добра, Гармонії та Краси, закладені у казці; допомагають формувати на підвалинах радості й любові людину нового світу, вчитися жити за законами космічної мудрості. *«Постійний двобій вічних категорій Добра і Зла, благородства і підступу, любові й ненависті уособлені в його літературних героях. Твори письменника, піднімаючись до притчових узагальнень, високої алегорії, завжди утверджують перемогу світла над темрявою, божественного начала над диявольським»* [6, 82].

Пропонуючи учням тему для дослідження, зацікавимо їх словами Олеся Бердника про народну творчість – свідками письменницьких розмірковувань є герої його повістей і романів. Вслухаймося в них: *«Я понесу в серці звуки народних пісень, що віками не змовкали над землею, зберігаючи в безіменних творіннях пульс безсмертя, що протидіяли всім спробам темряви задушити прагнення до світла й поступу розуму. Казку я не забуду в зорянім безмежжі, казку-чарівницю, улюблену всіма поколіннями, яка пронесла понад довгими й тяжкими тисячоліттями віру в правду, мужність, Любов [7, 20]»; «Ти розповідала нам чудові легенди про химерних друзів природи. В тих сказаннях все оживало. Говорили звірі, хлюпалися в річці під променями місяця русалки, в темряві шастав по хаті домовик, наглядаючи за порядком, з гуком-гомоном пролітав понад лісами старезний володар пуці – лісовик(пізніше ти, Мамо, показувала мені на деревах обривки його зеленої бороди). І всі ті казки не лякали мене, не заважали, як дехто гадає, дитині пізнавати об'єктивний світ природи. Навпаки... [7, 25]»* – ці слова звучать з уст героя повісті «Мати» – дорослої людини, яка встигла побувати на різних планетах, але зберегла у свідомості *«той неповторний аромат дитячого світосприймання»*, що дарували чарівні казки, яскраві казкові ідеї, лягаючи в його дитяче серце, день за днем формуючи свідомість. І це людяне, ясне в ньому припадає до серця його товаришам-космонавтам.

Ознаки фантастичних творів Олеся Бердника близькі до фантастичних народних казок. Працюючи над програмним твором, пропонуємо шестикласникам провести порівняння між фантастичною казкою і фантастичною повістю: що в них спільного, що відмінне. За визначенням Валерія Шевчука, описи пригод героя в казці цілком заміняють описи його переживань, фольклорна фантастика ж цікавиться проблемами психологічними, проблемами людської душі. Запропонуємо школярам простежити, як особливості казки й фольклорної фантастики зумів поєднати у своїх творах Олесь Бердник. Читаючи фантастичну повість *«Хто зважиться – вогняним наречеться»*, важко не помітити, що героїв твору весь час супроводжує

казка: про неї говорять, її розповідають, герої казок допомагають у скрутну хвилину, казка твориться людським гарячим серцем і благородними справами повсякчас; у казку вірять, як у життя, як у правду; казка єднає людей у Всесвіті; казка виховує.

Щоб упевнитися в цьому, учні досліджують розмови героїв, їхні роздуми, міркування про казку. Далі простежують, хто і як розповідає казки, кому в певних життєвих обставинах допомагають герої улюблених казок, як і хто творить казку і є її безпосереднім учасником. Міркують, чому серед мешканців села Вогники (саме тут відбуваються події) незвичайні прибульці обирають шестикласника Славка для визволення своєї Планети Квітів.

На уроці, після повторного опрацювання тексту повісті вдома, звучать аргументи – висловлювання про казку, що містяться у творі, коли і хто їх сказав, і що вони допомагають з'ясувати. Другою сходинкою у дослідженні теми було виразне читання тих уривків повісті, що передають почуття героїв, коли мова заходить про казку. З'ясувати, як учні розуміють прочитане, допомагають бесіди за запитаннями: – Які описи, герої, події дають нам відчуття, що живемо у казці, що казка поруч? – Чим Славко так захопив Бабусю з іншого світу? – Чому перше її запитання до Славка про любов до казки? – Чого не можна зробити чарами? – Що ріднить землян з мешканцями Планети Квітів? – Що допомогло чарівній Бабусі визначити благородну місію шестикласника Славка? – Чому саме він став для прибульців «ниткою до серця» нашого світу? Тощо.

Уособленням виховного впливу казки на людину є образ головного героя повісті шестикласника Славка, який любить слухати бабусині казки, знає їх безліч, із задоволенням розповідає найулюбленіші, вірить у казку, як у правду; навчається мріяти, бачити Диво у квітці, жабці, зірці, сам творить Диво-казку, живе нею – що відкриває його щирю душу, гаряче серце назустріч добру, єднає з іншими людьми, допомагає долати труднощі, летіти в міжзоряний простір на допомогу тим, хто її потребує.

Так, крок за кроком, розглядаючи зазначені питання, спонукаємо учнів замислитись над значенням казки в житті людини, її роллю в їхньому особистому житті.

– Чиї слова, думки про казку, ставлення до неї примусили вас замислитись над її значенням в житті людини? Змінили ваше ставлення до казки ?

– Чому, на вашу думку, Олесь Бердник казкою пов'язав два світи: світ планети Земля і світ планети Квітів? – бесідою за цими запитаннями підсумуємо роботу на уроці як результат самостійного дослідження учнів.

Відповіді узагальнює учитель: «Олесь Бердник – автор фантастичних сюжетів. Письменник творить власну казку, оскільки переконаний: віра в неї робить людину красивою, благородною, здатною до самопожертви в ім'я життя інших, казка передає з покоління в покоління мудрий досвід народу, формує духовно багату особистість, яка вірить, що гармонійне життя у Всесвіті залежить і від Людини. У цьому пересвідчилися і ми, читаючи повість Олесь Бердника «Хто зважиться – вогняним наречеться».

За визначеннями літературознавців, «фантастична казка сприймається нині не як реалія, що було притаманне рецепції в минулому, а як блискуча художня вигадка, модель високої етики з перемогою добра над злом, контрастним протиставленням персонажів [9, 573]». За спостереженнями Н. Дев'ятко, у казках, міфах і легендах закладена значна частина архетипів, тому дитяча аудиторія, у якій взаємодія з архетипами виявляється значно яскравіше, ніж у дорослих, активно приймає до свого світу казки, міфи і легенди [10, 60].

Ось чому і сьогодні дослідники різновидів сучасних жанрів особливо високо оцінюють те, що в основі сучасної казки як різновиду фантастичної прози разом із традицією чарівних казок минулого лежить психологія і багатство внутрішнього світу героя, завдяки якому створюється зовнішній світ, де ці герої і мешкають. «Сучасній казці, – наголошує Н. Дев'ятко, – байдуже, чому дракони не згорають зсередини від власного полум'я, а якщо сучасна казка і звернеться до інопланетян, то навряд чи в описах буде точно вказані форма і будова літаючої тарілки [10, 63]», оскільки інтересом сучасної казки є душа, емоції, вчинки, взаємостосунки героїв і навколишнього світу, іноді й неістот, внутрішній діалог.

Закладені в авторській програмі початки вивчення творів письменників-фантастів дали поштовх для розроблення Програми факультативного курсу «Українська фантастична проза»

ЗМІСТ

Передмова Уляна Гнідець

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Раїса Мовчан ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА В СИСТЕМІ ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ

Лідія Мацевко-Бекерська ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА ДІАЛОГУ КУЛЬТУР:
ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ

Уляна Гнідець КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РОЗУМІННЯ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ
ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА В СВІТЛІ НАУКОВОЇ КРИТИКИ

Галина Бійчук КОНЦЕПЦІЯ ГРИ ЯК ПРИНЦИПУ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Галина Католик КАЗКА ЯК ТРАНСЦЕНДЕНТНА ЦІННІСТЬ (ПСИХОЛОГІЧНИЙ
АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ КАЗКИ)

Олена Мовчан СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА ДЛЯ ДІТЕЙ: ПРОЦЕС
АКТИВІЗАЦІЇ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ КОНТАКТУ ПИСЬМЕННИК/ЧИТАЧ (*На
матеріалі сучасної прози для дітей, що вийшла друком у видавництві «Грані-Т» за 2006 –
першу половину 2010 рр.*)

Світлана Гавенко, Марія Мартинюк ПОЛІГРАФІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ДИТЯЧИХ
КНИЖОК: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Наталя Трохим РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ В РОБОТІ НАД
СЛОВОМ: ЧЕРЕЗ РІДНЕ – ДО ЧУЖОГО, ЧЕРЕЗ ЧУЖЕ – ДО РІДНОГО

Олександр Скіперських ОСОБЕННОСТИ ЦИРКУЛЯЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЭЛИТ:
ОТ ЛЬВОВ К ЛИСАМ (НА ПРИМЕРЕ СКАЗКИ И.ФРАНКО «ЛИС МИКИТА»)

Лариса Круль СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПЕРІОДИКА ДЛЯ ДІТЕЙ:
СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Alicja Ungeheuer-Gołąb EMOTIONS OF LITERARY RESPONSE
ON THE BASIS OF TOVE JANSSON'S *THE SPRING TUNE*

Тетяна Яценко ФРЕЙМОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «GOOD»
НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛУ РОМАНІВ ДЖ. РОУЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР»

Володимир Гладишев «ЩОБ ЖИТИ! ЖИТИ – А НЕ ВИЖИВАТИ...» (Спроба творчого
портрету Лариси Ратич)

Анна Хаєцька ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ДИТЯЧІЙ ПОЕЗІЇ ГАЛІ МАЗУРЕНКО

Богдана Салюк ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТУВАННЯ ПЕРСОНАЖА БЕШКЕТНИКА В
ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

ПЕДАГОГІКА І МЕТОДИКА

**Борис Шалагінов СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УЧЕНЬ ЯК СУБ'ЄКТ
ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ**

**Анатолій Фасоля ПСИХОЛОГІЧНА І ФАХОВА ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ
ЛІТЕРАТУРИ ДО РОБОТИ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО
НАВЧАННЯ**

**Тетяна Качак ЗАРУБІЖНА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА: ОСНОВНІ АСПЕКТИ
ВИВЧЕННЯ**

**Таміла Яценко РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ
ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

**Валентина Братко ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИТАЦЬКОЇ
КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

**Галина Островська ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО І ТВОРЧОГО
ШЛЯХУ ПИСЬМЕННИКА**

**Ірина Тригуб КОНТЕКСТНЕ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ КУРСІВ ЗА
ВИБОРОМ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

**Зоя Шевченко РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНИХ СПЕЦКУРСІВ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

**Марина Зуєнко РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XVII СТ. У ДУХОВНОМУ
СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА**

Юлія Сирота О ГЕНРІ УКРАЇНСЬКОЮ В ШКОЛІ

**Катерина Єфіменко ПРАВСТВЕННОЕ И ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В
МЕТОДИКЕ И ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
В ШКОЛЕ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЖ.Б.ШОУ.**

**Наталія Логвіненко ФАНТАСТИЧНА ПРОЗА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У
ШКІЛЬНОМУ ПРОЧИТАННІ**

**Марина Зуєнко ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПЕРЕКЛАДНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Рецензія д.філ.н. *Лідії Мацевко-Бекерської*

Рецензія д.філ.н. *Наталії Мафтин*

Рецензія д.пед.н. *Неллі Лисенко*

Рецензія д.філ.н. *Вікторії Зарви*

Зміст